

TIP YAYINCILIĞI GENELİNDE A.Ü.T.F. MECMUASI (1982-94)

Berna Arda* • Nüket Kutlay**

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk tıp fakültesi olan Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi kuruluşundan iki yıl sonra bir yayın organı oluşturmuştur. Bu dergi 1947'den günümüze kadar sürekliliğini korumuş ve günümüzde de genel bir tıp dergisi olma özelliğini taşımaktadır. Daha önce 1947-60, 1961-81 yıllarına ait gelişmesinin iki ayrı bölümde değerlendirilmiş olduğu derginin, 1982-94 yılları arasındaki gelişimi de bu makalenin konusunu oluşturmuştur. Çalışmada söz konusu dönem içinde derginin gösterdiği gelişim çizgisi retrospektif ve olabildiğince analitik bir biçimde değerlendirilmiştir. Söz konusu analiz dergideki makalelerin klinik araştırma, laboratuvar çalışması ve epidemiyolojik araştırma gibi çalışma türlerine ne oranda yer verdiğini bulmaya yöneliktir. Bu anlamda A.Ü.T.F. Mecmuası'nın incelenen dönem içinde genel bilimsel yayıncılık açısından tek başına bir örnek olarak ele alınması anlamlı bulunmuştur. Bilimsel yayıncılığı etkileyen etkenlerden sadece yasal düzenlemeler göz önüne alınarak, bu dönemde üniversiter yaşamla ilgili yasal değişiklikler de kısaca dile getirilmiştir.

Anahtar Sözcük: Tıp yayıncılığı, Tıp tarihi

SUMMARY

"A.Ü.Tıp Fakültesi Mecmuası" in The Light of Medical Publication (1982-1994)

Ankara University Medical Faculty which is the first medical faculty in Republic of Turkey, established a medical journal two years after it had been founded. This magazine have protected its continuity since 1947 and nowadays it possesses the qualities of being seen as a general medical journal. Before this artical, its development between 1947-60, 1961-81 was considered as two separate parts. Its development between 1982-94 formed the basis of this artical. The magazine's development in the period in question has been evaluated in retrospective and possible analytical form. The said analysis tends to find the rate at which articles such as clinical investigation, laboratory study, epidemiologic investigation are given attention in the magazine. In this respect, examined "A.Ü.T.F. Mecmuası", in the said period, according to general scientific publication, was found significant. Among the factors affecting the scientific publication, only the regulations related to the university life in the examined period, were briefly given attention to, in this study.

Key Words: Medical publication, History of medicine

19. yüzyıla kadar kitaplarla aktarılan bilgi birikimleri, bu tarihlerde bilim dergileri biçimini almaya başlamıştır. Matbaanın, icadından ne kadar sonra ülkemize girdiğini hatırladığımızda, bu gelişmenin yayıncılığımızı da etkileyeceğini kolaylıkla düşünebiliriz. Ancak matbaadaki gecikme göz önüne alındığında, göreceli olarak daha az bir gecikme ile Türkiye'de ilk tıp dergisi, "Vekayii Tıbbiye" adıyla 1849 yılında yayınlanmıştır. Bu dergi devletin ilk resmi gazetesinden (Takvim-i Vakayi) 18 yıl sonra, ilk günlük gazeteden (Tercüman-ı Ahval) 21 yıl önce çıkmıştır. Bir başka özelliği de ülkemizde tıbbi ve

öbür konular dahil olmak üzere ilk yayınlanan dergi olmasıdır.(1)

Bu makalede tıbbi yayıncılığımızın bugüne bakılarak, örnek olarak yaklaşık son on yılında A.Ü.T.F. Mecmuası alınacaktır. Çalışmamız, fakülte dergimizin daha önceki sayılarıyla ilgili iki benzer makaleyi izler niteliktedir(2,3).

Dergi ile İlgili Biçimsel Bilgiler:

A.Ü.T.F. Mecmuası 1982-1994 yılları arasında da sürekliliğini korumuştur. Bu yıllar arasında her bir cilt 4 sayı içerecek biçimde çıkarılmaya devam

* A.Ü.T.F. Deontoloji A.D. Öğretim Üyesi

** A.Ü.T.F. Deontoloji A. D. Araştırma Görevlisi

etmiştir (Tablo 1). Ayrıca 1990 yılında Behiç Onul ve Kamile Şevki Mutlu adına iki özel sayı çıkarılmıştır.

Derginin dış görünümü 1981 yılındaki biçimini 1989'a kadar sürdürmüş ve bu yıldan sonra günümüze kadar beyaz karton kapak üzerine ön sayfada "Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası (hemden altında lacivert bant üzerinde İngilizcesi)" altında da beyaz fon üzerine kırmızı olarak fakülte amblemi yerleştirilmiştir. Ön kapakta en altta cilt, sayı ve yıl numaralarına da yer verilmiştir.

İncelenen dönemde derginin basılmasını fakültenin kendi matbaası gerçekleştirmiştir. Bu dönemde derginin genel kabul gören bilimsel yayıncılık kurallarından bir bölümünü daha hayata geçirdiği söylenebilir. Bunlardan biri makedelerde işlenen konulara uygun Türkçe ve İngilizce anahtar sözcüklerin kullanılmaya başlanması (cilt 45, sayı 1, 1992), bir diğeri de danışman sistemiyle çalışan tüm dergilerde olduğu gibi makalelerin geliş ve kabul tarihlerinin yazılmasıdır (cilt 46, sayı 3, 1993). Bunlara ek olarak 1995 yılının ilk sayısından itibaren ISSN numarasına (0365-8104) da yer vermeye başlanmıştır.

İncelediğimiz bu dönem içerisinde derginin yayın kurulu ve editörler de değişiklik göstermiştir. A.Ü.T.F. Mecmuasının 1982 yılındaki ilk sayısının Yayın Komisyonu Başkanı Prof. Dr. Celal A. Sungur, Yayın Yönetmeni Prof. Dr. Zeki Durusu'dur. Aynı yılın ikinci sayısından itibaren Yayın Komisyonu Başkanlığını Prof. Dr. Ahmet Sonel ve Yayın Yönetmeliğini Prof. Dr. Kazım Türker yürütmeye başlamışlar ve 1985'in ilk sayısını da çıkarmışlardır. Daha sonra Yayın Komisyonu Başkanı Prof. Dr. Hayati Ekmen olurken, Yayın Yönetmeni değişmemiş, Prof. Dr. Kazım Türker bu görevi 1984'ün 4. sayısına kadar sürdürmüştür. Belirtilen sayıdan itibaren Prof. Dr. Yücel Kanpolat Yayın Yönetmeliğini üstlenmiştir. 1989

Tablo 1: A.Ü.T.F. Mecmuası'nın 1982-1994 yıllarındaki sürekliliği.

SÜREKLİLİK TABLOSU		
YIL	CİLT	SAYI
1982	35	1,2,3,4
1983	36	1,2,3,4
1984	37	1,2,3,4
1985	38	1,2,3,4
1986	39	1,2,3,4
1987	40	1,2,3,4
1988	41	1,2,3,4
1989	42	1,2,3,4
1990	43	1,2,3,4, 3. sayıya ek, Behiç Onul özel sayısı
1991	44	1,2,3,4
1992	45	1,2,3,4
1993	46	1,2,3,4
1994	47	1,2,3,4

yılına 2. sayısından sonra Yayın Komisyonu Başkanı ve Yayın Yönetmeni ayrı ayrı görevlendirilmeyecek, dergi çalışmaları yalnız Yayın Komisyonu Başkanı ve yayın kurulu ile yürütülmeye başlanmıştır. Yayın Komisyonu Başkanlığını Prof. Dr. Yücel Kanpolat'ın yürüttüğü bu düzen 1994 yılının sonuna kadar devam etmiştir. Yayın komisyonunda görevli öğretim üyelerinin sayısı da beş ile sekiz arasında değişiklik göstermiştir.

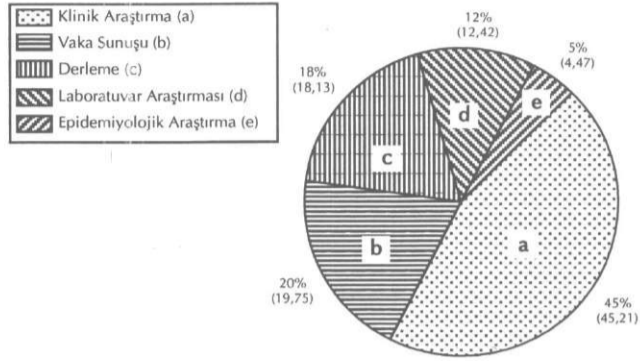
Makalenin Niceliksel Analizi:

1982-1994 yılları arasında A.Ü.T.F. Mecmuasında yayınlanmış olan makaleler türüne göre değerlendirilirken, daha önceki çalışmalarda olduğu gibi, derleme, vaka sunuşu, klinik araştırma, laboratuvar araştırması, epidemiyolojik araştırma gibi niteliksel bir ayırım yapılmıştır (Tablo 2 + Şekil 1).

Derginin daha önceki dönemlerini inceleyen çalışmalarda da yazılar derleme, vaka sunuşu, klinik araştırma, laboratuvar araştırması ve epidemiyolojik araştırma biçiminde, bir anlamda niteliksel olarak sınıflandırılmışlardır(2,3). Aynı yöntem burada da izlenmiştir. Yıllar içerisinde derleme ve vaka sunuşlarının azalarak, araştırma türünden makalelerin ağırlıklı yer alması, bilimsel yayıncılık açısından da olumlu bir gelişme olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte bu tür bir değerlendirme görünüşte niteliksel bir analiz izlenimi verse de, her bir makedenin metodolojik açıdan ve materyal açısından "bilimsel araştırma" ölçütlerine ne derece uyduğu ayrıca tartışılabilir. Pek çok platformda tıp alanında yapılan çalışmaların önemli bir bölümünün eski vakaların toparlandığı retrospektif çalışmalar olduğu ve bu anlamda istenen ölçüde bilimsellik taşımadıkları vurgulanmaktadır(4). A.Ü.T.F. Mecmuası'nda yapılan çalışmalarda derleme ve vaka sunuşu oranı 1947-60 arasındaki dönemde % 72.8, 1961-81 yılları arasında % 50 bulunmuştu; 1982-94 yılları arasında ise bu oran % 38'e inmiştir.

Bunun yanı sıra, SCI verileri kullanılmasıyla tıptaki gelişmenin tam metinli makedelerde mi, yoksa daha az önem verilebilecek, editöre mektup, özet gibi yazılarda mı yer aldığı araştırılmıştır. Buna göre toplam tıp yayınları arasında tam metinli makalelerin oranı 10 yıllık süre içinde % 58-60 arasında değişmiştir. Bu incelemeden çıkan sonuç bir başka deyişle yapısal bir farkın oluşmadığı, göze çarpıcı gelişmenin araştırmaları içeren tam metinli makaleler için de aynı oranda gerçekleşmiş olduğudur (5, Şekil 2)

İncelenen dönemde dergide yer almış olan yazıların akademik disiplinlere ve yıllara göre dağılımı Tablo 3'de gösterilmiştir. Bu tablo oluşturulurken Tıpta Uzmanlık Tüzüğü uyarınca kurulan yeni bilim

Şekil 1: Makale türlerine göre dağılım (1982-1994)

dalları ya da bazı anabilim dallarından ayrılan alanlar ayrıca dikkate alınmış, buna karşılık 1981 öncesindeki tüzükte bulunan ama şu anda kaldırılmış olan alanlara yer verilmemiştir. Aynı tabloda disiplinler arası çalışmalar da belirtilmiştir. Ancak bu çalışmayı oluşturmuş anabilim dalları ve bilim dalları ayrı ayrı belirtilmemiştir. Dergideki makalelerin alanlara göre dağılımının yer aldığı Tablo 3 incelendiğinde, disiplinler arası çalışmaların önceki dönemlere oranla bir hayli artmış olduğu görülmektedir. Bu oran 1947-60 arasında tüm çalışmaların % 2,12'si, 1961-81 arasında % 9,87'si iken, incelenen bu son dönemde % 24,59'a çıkmıştır. Bilimsel bilgi birikiminin giderek aşırı uzmanlaşmayı zorunlu hale getirmesi, akademisyenlerin artık sadece kendi çok sınırlı alanlarında bilgi üretiyor olmaları disiplinler arası çalışmalarını zorunlu hale getirirken, akademik yükseltmelerdeki yayın baskısının da bu değişimde etkisi olduğu söylenebilir. Bu konu ayrıntılarıyla daha sonraki bölümlerde tartışılacaktır.

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası genel bir tıp dergisidir ve elbette tüm akademisyenlere ve yazarlara açıktır. Ama gelen makaleler incelendiğinde bunların hemen çok büyük bir bölümünün fakültenin kendi anabilim dalları ve bilim dallarında yapılmış çalışma ve araştırmalara dayandığı görülür. Bu bağlamda fakültenin geçirdiği tarihsel gelişim de derginin gelişiminde bir ölçüde belirleyici olabilmektedir. Fakültenin yeni eğitim hastanesinin tamamlanması ve 1280 yataklı bu yeni hastaneye taşınması (13 Mart 1985), derginin incelendiği bu döneme rastlamaktadır. Bu arada 1981'den sonra Yüksek Öğretim Kurulu'nun oluşturulması ve buna dayanarak ülkenin farklı yerlerinde yeni tıp fakültelerinin kurulmaya başlanması da fakültenin öğretim üyesi kadrosunun bu ortamda deği-

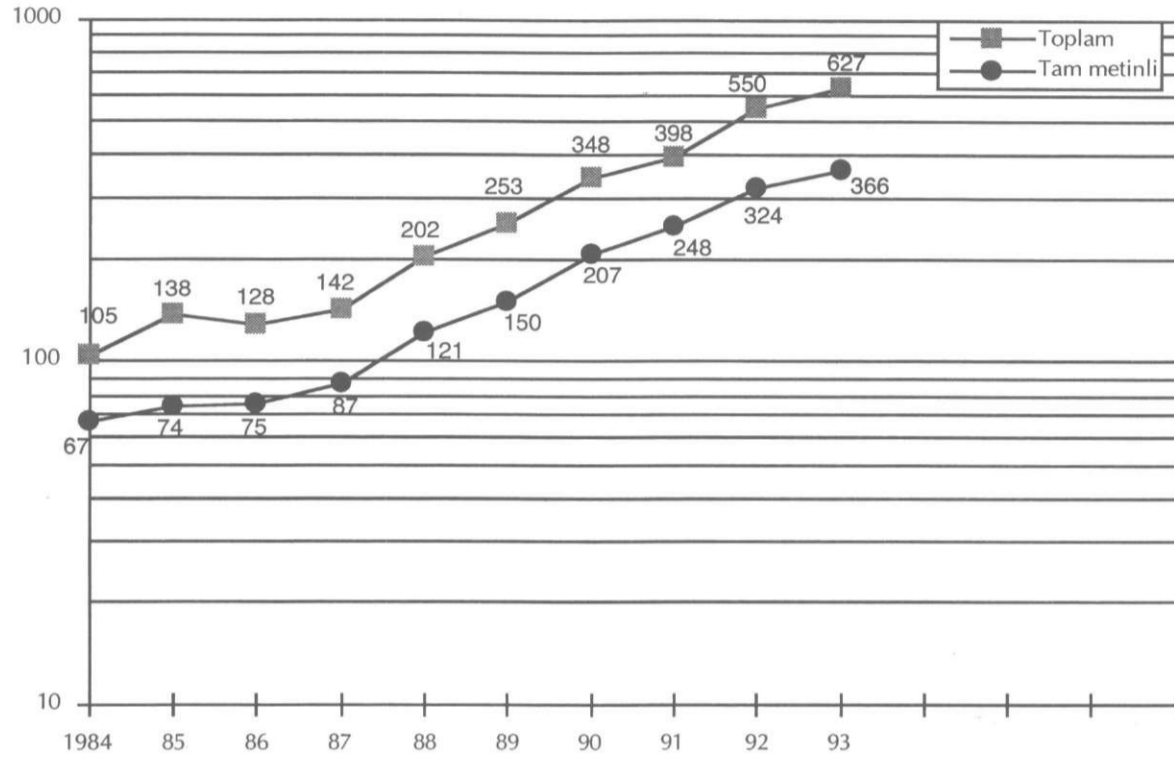
şik düzeylerde görev almasına ve fakülteden uzaklaşmalarına neden olmuştur. Bu bağlamda Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, 19 Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi gibi bir çok tıp fakültesinin, kuruluş aşamalarında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi doğrudan ya da dolaylı olarak katkıda bulunmuştur.

Bu Dönemdeki Üniversite Yasası:

Bilindiği gibi, ülkemizde üniversiter yaşama özgü yasal düzenlemelerin birincisi, 1933 yılındaki "üniversite reformu" sayılmaktadır. Bu yasa, "üniversite" sözcüğünün içinde ilk kez kullanılmış olduğu yasal metindir(6). Daha sonra 1946 yılında çıkarılan 4936 sayılı yasa ile ülkemiz hemen 27 yıl süresince yüksek öğrenimini belirli kurallar çerçevesinde yürütmüştür(7). Ardından 27 Mayıs Devrimi'nden sonra 27.10.1960 tarihli 115 sayılı yasa ile üniversiteler konusunda bazı değişiklikler yapılmış, yine de "46 yasası" geçerliliğini korumuştur. 20.6.1973 tarihinde 1750 sayılı üniversiteler kanunu kabul edilmiş ve incelediğimiz döneme kadar bu yasa geçerliliğini sürdürmüştür. 12 Eylül'den sonra 1981'de Yüksek Öğretim Kurumu'nun oluşturulmasıyla halen yürürlükte bulunan yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. 6.11.1981'de resmi gazetede yayınlanan 2547 sayılı yasa, "Yüksek Öğretim Kanunu" adını taşımaktadır. Bu adlandırmanın bile başına "üniversite" sözcüğünü barındırmamasıyla, onu 1946 ve 1973 yasalarından çok farklı bir konuma getirdiği vurgulanmaktadır(6). 1982 Anayasası'nın üniversiteyle ilgili maddelerinin de dayandırıldığı YÖK yasası, "eğitim" ve "öğretim"e ilk sıralarda yer veren, bilimsel bilgi üretimini ikinci planda de-

Tablo 2: 1982-94 yılları arasında A.Ü.T.F. Mecmuası'nda yer alan yazıların türlerine göre dağılımı.

YILLAR	MAKALE TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIM					TOPLAM
	DERLEME	VAKA SUNUŞU	KLİNİK ARAŞTIRMA	LABORATUVAR ARAŞTIRMASI	EPİDEMİYOLOJİK ARAŞTIRMA	
1982	10	15	45	11	1	82
1983	12	15	27	1	2	57
1984	7	6	19			32
1985	4	7	22			33
1986	6	8	19	3	2	38
1987	5	15	18	2	1	41
1988	9	10	44	6	5	74
1989	14	21	26	7	1	69
1990	21	25	42	24	5	117
1991	11	15	22	16	4	68
1992	13	5	28	12	7	65
1993	15	8	28	11	1	63
1994	19	9	24	7	7	66
TOPLAM	146	159	364	100	36	805

Şekil 2: Onat A, Türkiye’de doğa bilimleri, gelişmeler ve süreklilikler, TÜBA Bilimsel Toplantılar Serisi: 1, Dünya’da ve Türkiye’de Bilim Etik ve Üniversite, s. 45, Tübitak Matbaası, Ankara, 1994.

ğereklendiren bir anlayışı sergilemektedir. Aynı yasanın üniversiter mentaliteye ters düşen biçimde evrensellik ruhuna aykırı olduğu, milliyetçiliği ön plana çıkaran öğeler içerdiği de vurgulanmaktadır(6).

Ülkemizde üniversitenin, o zamanki adıyla Darülfünun’un açılması girişimlerinin 1844, 1863 ve 1870 yıllarında başarısızlıkla sonuçlandığı bilinmektedir. 1900 yılında ‘Darülfünun-u Şahane’ olarak açılan üniversitemiz’in günümüze kadar şöyle ya da böyle 95 yıllık bir geleneğe sahip olduğu, ancak sürekli, onu düzenlemeye yönelik yasaların tartışıldığı ortadadır. Kimi uzmanlar 1900’de, artık bir daha kapanmayacak biçimde açılan bu ilk üniversitenin sahip olduğu tüzüğün, şu ana kadar gelmiş geçmiş en iyi yasal metin olduğu kanısındadır(7). Söz konusu metin bir çerçeve yasa olarak adlandırılmaktadır. Kurumun kendi kendini yönetmesi, “bilimi bulmak, korumak ve yaymak” biçiminde bir üçlü görev edinmesi, bilimsel ve yönetsel özerkliğin sağlanmış olması bu yasanın önemli üstünlükleri arasında sayılmaktadır. İktidarın her zaman üniversiteyi “rakip” olarak algılamış olması nedeniyle onun amaçları ve işlevleri üzerinde manipulasyonlar yapmaya, onu sınırlamaya yönelik giderek daha ayrıntılandırılmış yasaların birbiri peşinden çıkarıldığı vurgulanmaktadır(7). Üniversiter ortamı etkileyen

yasalardan incelediğimiz döneme ait olan YÖK yasının, tıp yayıncılığının doğrudan belirleyicilerinden birisi olan, akademik yükseltmelerdeki rolüne ileride değinilecektir.

Bilim Yayıncılığı Genelinde Tıp Yayıncılığı

Hangi alanda olursa olsun yapılan tüm bilimsel çalışmaların sonuç amacı elde edilen verileri bilim dünyasına duyurmaktır. Bunu gerçekleştirmek üzere kongreler, sempozyumlar ve benzeri etkinlikler düzenlenirken, bir yandan da yazılı bir bilimsel iletişim ortamı oluşturulmuştur.

19 yy ortalarından beri bilim dünyasında gündemi belirleyen, yayın kurallarını uluslararası katılımı oluşturmuş önemli dergilerin çıkarılmaya başladığını görürüz. “Lancet” “Scientific American” gibi önce dergiler daha sonraki pek çok bilimsel derginin de müjdecisi olmuştur. “The New England Medical Journal”, “The Journal of British Medical Association” bunlardan ilk akla gelenlerdir. Ülkemizde de bilimsel anlamda tıp yayıncılığının hemen bir buçuk asırlık bir geçmişe sahip olduğu bilinmektedir. Tıp alanının kendine özgü dinamikleri, tıbbi teknolojinin son derece geniş uygulama olanakları sunması hemen 1950’lerden bu yana tıbbi bilimsel bilgide bir patlama yaşanmasına neden olmuştur.

Tablo 3: 1982-94 yılları arasında A.Ü.T.F. Mecmuası'nda yer alan yazıların Anabilim Dallarına ve Bilim Dallarına göre dağılımı.

MAKALELERİN ANABİLİM/BİLİM DALLARINA GÖRE DAĞILIMI

	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	toplam
Adli Tıp AD	2				1						1	2		6
Anatomi AD								1		4	1			6
Anestezi AD	2		1	1		1	1	4	2	1	5	4	5	27
Biyofizik BD	1													1
Biyostatistik BD							2							2
Biyokimya AD	3					1	2					1		7
Cerrahi Onkoloji BD										2	1			3
Çocuk Cerrahisi AD		1							1			3	3	8
Çocuk Hastalıkları AD	8	2	2	2		2	5	6	10	5	2	1	1	46
Çocuk Psikiyatrisi BD												1		1
Deontoloji AD	1	1			1	1	3	1	5	5	4	5	7	34
Dermatoloji AD	1													1
Endokrinoloji BD	2										1		1	4
Farmakoloji AD	3	2	1			1	1		1					9
Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon AD	1				2		5	1		1				10
Fizyoloji AD		2						2	2	2		6	2	16
Fizyopatoloji BD													1	1
Gastroentoloji BD				3	2	1	4	2						12
Genel Cerrahi AD	14	14	7	2	4	5	4	5	6	1	2			64
Göğüs Cerrahisi AD	1	2			1			1			1	3	2	11
Göğüs Hastalıkları AD	1			1			3		2		1		1	9
Göz Hastalıkları AD												1		1
Halk Sağlığı AD	1				1	1		1	1	3	4		5	17
Hematoloji BD			1		1	1	1	1	1			1		7
Histoloji-Embriyoloji AD		1			1		3	2	10			1	2	20
İç Hastalıkları AD	1	1				1	1	1						5
İmmünoloji BD		1				1			2				2	6
Kadın Hastalıkları ve Doğum AD	4	4	3	1			9	3	2	2		4	1	33
Kardiyovasküler Cerrahi AD	1	2	1		1	2		1			1	2	2	13
Kardiyoloji AD	6	2	1	1		1	3	2	1	1	1			19
Klinik Bakteriyoloji ve Enfeksiyon AD	1						2	3	7		1	1	2	17
Kulak Burun Boğaz Hastalıkları AD	1			3				1			1	2	1	9
Mikrobiyoloji AD	1						2						3	6
Nefroloji BD					2		2		1			1		6
Nöroloji AD							1		2		1			4
Nöroşürurji AD		1				1		2	5	1	1	1	1	13
Nükleer Tıp AD		1									1		1	3
Ortopedi AD	1	2		2			2			1			1	9
Parazitoloji BD								2						2
Patoloji AD	1			2	5	6	8	2	6	3	1		1	35
Plastik Cerrahi AD				2		1		1		4	1			9
Psikiyatri AD	3	1	2	1				1	2	2	6	3	2	23
Radyodiyagnostik AD	1		1	3	1			1	2	1	1	1	2	14
Tıbbi Biyoloji (Genetik) AD	2	2						1	1		1		1	8
Tıbbi Onkoloji BD									2			1		3
Üroloji BD	4	3	4	1	6	6	1	1	12	4	2		3	47
Ortak Yayınlar	14	12	8	8	9	8	9	20	31	25	23	18	13	198
Toplam	82	57	32	33	38	41	74	69	117	68	65	63	66	805

Bu bilimsel bilgi birikimi özellikle genetik, farmakoloji ve biyokimya gibi temel tıp alanlarında son derece belirgindir. Bir yandan bilimsel bilgi üretme ve bunu uluslararası boyutta öteki bilim insanları ile paylaşma ve onların "onayına" (eleştirisine) sunmak gibi bir gerekçeye dayanarak, bir yandan da tıbbın giderek daha indirgeyici olmasının da katkısıyla aşırı uzmanlaşma eğiliminin ortaya çıkması tıp yayıncılığında da çeşitlenmeyi ve bir anlamda zenginliği beraberinde getirmiştir. Bu disiplin içerisinde yer alan hemen her uzmanlık ve üst uzmanlık dallarının kendilerine ait yayın organları kısa sürede oluşmuştur.

Bu durumun yarattığı sonuçlardan birisi de "genel tıp dergileri"nin oldukça azınlıkta kalmalarıdır diyebiliriz. Bu bağlamda fakültemizin dergisi hem Türkçe, hem de İngilizce olarak "bir genel tıp dergisi olma" özelliğini korumaktadır. Bu anlamda tıbbın konusuna bütüncü (wholistic) bir anlayışla bakan klasik yaklaşımın bir temsilcisi olarak da değerlendirilebilir. Ama yine de, uzmanlaşma eğilim sonucunda kurulan uzmanlık dernekleri yayınlarını kendi yayın organlarına aktardıklarından, genel tıp dergisi havuzunun yeterince çok çeşitli kaynaktan beslenmediği söylenebilir.

Genel olarak bilimsel yayıncılığa, özel olarak tıp dergilerine bakıldığında ülkemizde 80'li yılların başlarından itibaren yayın üretiminin belirgin bir biçimde arttığı görülmektedir. Ülkemizde akademik yaşamı düzenleyen 1982 YÖK yasanın koşulları bu dönemde yayın üretimini arttıran en önemli etkenlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin bu yasanın "Doçentlik Sınav Yönetmeliği"nin ilk maddesinde "Orjinal bilimsel araştırma ve yayınlar yapmış olmak..." adaylardan yerine getirilmesi beklenen koşullar arasında sayılmaktadır. Aynı koşulun 82 yasasından sonra oluşturulmuş bulunan bir kadro olan yardımcı doçentlik için de arandığı söylenebilir.

Yayın üretiminin niceliksel olarak artmasına neden olan başlıca öteki etkenler de; araştırma fonu projelerine verilen desteklerin organize olması ve TÜBİTAK ile kimi üniversitelerin uluslararası yayınları paraca desteklemeleri olarak gösterilmektedir(4).

Son yıllarda ülkemizde bilimsel yayıncılıkla yüksek öğretim, bilim ve teknoloji ile ilgili olarak çok sayıda araştırma yapılmaya başlanmıştır. Bir anlamda bilim gündemi oluşturan konulardan başlıca birisi, bilimin kendisi haline gelmiştir. Bu durum, bilimsel süreçlerin üretilen bilginin yayılmasıyla "noktalan" serüvenini sorgulayıcı bir gözle ele alınmanın sonucudur. Genel olarak ülkemizin ve özel olarak tek tek bilimsel disiplinlerin evrensel düzlemde

nerede buldukları, yayınlardaki niceliksel artışın niteliksel olarak da önemliliği beraberinde getirip getirmediği, üretilen bilginin teknoloji alanına yansımaya düzeyi, akademik yükseltmelerde yayınların hangi niteliklerine göre değerlendirilebileceği... bu gündemin ana temalarını oluşturmaktadır (8,9).

Hemen bütün bu araştırmalarda ortaya çıkan sonuç; son 15 yılda sayısal olarak bilimsel yayınlarda artış olmakla birlikte, niteliksel olarak aynı artışın sağlanamamış olduğudur. Niteliksel değerlendirme ile ilgili olarak "Institute for Scientific Information (ISI)" tarafından yayınlanan "Science Citation (SC)", "Social Science Citation (SSC)", "Art and Humanities (AH)" dizinlerinde yer alan Türkiye kökenli çalışmaların son derece az olduğu belirtilmektedir. ISI kendi alanlarında saygın kabul edilen dergileri tarmakta ve dizinlerini bu dergileri dikkate alarak oluşturmaktadır. Enstitü dizine girecek dergileri belirlerken o konunun uzmanları tarafından belirtilen görüşleri, bu dergilerdeki yayınlara yapılan atıfları, derginin düzenli olarak basılmasını.. ölçüt olarak kabul etmektedir. Genel ISI'nın tarafsız bir kuruluş olduğu ve ülkelerin bilimsel düzeyde konumlarının belirlenmesinde önemli bir etken olduğu kabul edilmektedir. TÜSİAD Raporunda 1980'de uluslararası atıf endekslerince taranan dergilerde yayınlanmış Türkiye kaynaklı toplam uluslararası makale sayısı 439 olarak belirlenmiştir. Bu rakamın 1992'de 1758'e çıktığı belirtilmektedir (8, s 18). Bu yayınların 1651'i fen, 107'si ise sosyal bilimler alanındadır. Ülkemiz fen bilimleri alanındaki yayın sıralamasına göre 37. sırada bulunmakta, daha önceki yıllara oranla daha olumlu bir gidiş içinde olduğu dile getirilmektedir (5). Ancak her şeye rağmen bu ivmelenmenin Türkiye gibi potansiyele sahip bir ülke için yeterli sayılamayacağı ve genelde bilimsel düzeyimiz konusunda olumlu bir görüş bildirmenin mümkün olmadığı açıktır. Çünkü benzer dönemler içinde İspanya ya da Kore gibi ülkeler sıralamadaki yerlerini çok daha anlamlı bir biçimde yükseltebilmişlerdir. Aynı raporda yüksek öğrenim kurumları genel olarak ülkeyi bilim çağına taşıyacak nitelikten yoksun bulunmuştur(8, s 9). Bu sonucu yaratan başlıca iki etken belirlenmiştir. Bunlardan ilki üniversiteleşme yolundaki demografik baskılar ile nitelikli öğretim üyesi noksanıdır. İkincisi ise kaynak kıtlığı ve eldeki kaynakların verimli kullanımına olanak veremeyen, bütçe ve karar alma mekanizmaları olarak gösterilmiştir (8, s 10). Söz konusu raporda Türk yüksek öğretim sisteminin "devlet bürokrasisi-akademik oligarşi" ekseninde sıkışıp kalmış olduğu, bu öğretimden amaçlananın mümkün oldukça çok "bilgi aktarmak" ile "en kısa zamanda basit yollardan kıdem esasına göre terfi etmek" olduğu vurgulanmaktadır

(8, s12). Amaçlanan bu noktaya ulaşabilmek uğruna tıp yayıncılığında bilimsel ve etik ilkelerden son derece yaygın bir biçimde ödünler verildiği açıktır. Akademik yükseltmelerle ilgili yasal düzenlemelerde, başvuru koşulları arasında geçen yayınların niteliği hakkında bir açıklık getirilmemiş olduğu için adayın sahip olduğu yayın sayısı göz önünde tutulan bir ölçüt durumuna gelmiş, bir yandan yeni üniversiteler kurulurken bu yeni kadrolara yerleştirilecek akademisyenlerin sunacakları çalışmalarını yayınlacakları dergi sayısında da hız azımsanmayacak bir artış görülmüştür. Ülkemizde şu anda yayınlanmakta olan dergilerin nitelikleri konusunda ayrıntılı bilgiler bulunmamaktadır. Örneğin TÜBİTAK kütüphanesine gelen bilimsel dergilerin toplamı yaklaşık 110 kadar, Türkiye'deki tıp dergilerinin sayısı ise 126 kadardır. Ancak bunların pek büyük bir bölümü 80'li yılların başında yayın hayatına başlamış, danışman kurulları bulunmayan, süreklilik taşımayan... dergilerdir. Ülkemizde son yıllarda, özellikle tıp alanında bu gelişigüze öne çıkarmak ve yayıncılığa bilimsel ölçütler çerçevesinde çekidüzen verebilmek amacıyla girişilen iki çalışma vardır. Bunlardan ilki 1995 yılında TÜBİTAK tarafından başlatılan "Türk Tıp Dizini"ni oluşturma çabaları, bir diğeri de Türk Tabipleri Birliği'nin (TTB'nin) tıbbi dergi yayıncıları ile birlikte 1995 yılı sonlarında başladığı standardizasyon çalışmalarıdır. Bütün bu çabaların ülkemizde bir yandan bilimsel ölçütleri yerleştirme yoluyla bilimsel üretimi daha nitelikli kılmak, bir yandan da bilimsel iletişimi kolaylaştırma gibi hedefleri bulunmaktadır. Böylece ülke içinde birbirinden habersiz olarak aynı konuda çalışmalar yaparak gereksiz yere kaynak, iş gücü ve zaman israfının da önüne geçilmiş olacaktır.

Ülkemizde özellikle son yıllarda TÜBİTAK ve TÜBA gibi kuruluşlar çerçevesinde bilimsel üretimin ve niteliğinin sorgulanmaya başlandığını yukarıda da belirtmiştik. Örneğin 13 Ağustos 1993 tarihinde kurulan TÜBA'nın Türkiye'de tüm bilim alanlarında bilim adamlığını ve araştırmayı özendirme, bilim ve araştırma standartlarını uluslararası düzeye çıkarmakta yardımcı olmak, bilimsel konularda öncelikleri saptamak... temel görevleri ve amaçları arasında belirlenmiştir. Bu doğrultuda TÜBA'nın da öncülüğünü yaptığı birçok toplantıda ülkemizin doğa bilimleri alanındaki durumunu, gösterdiği gelişmeyi incelemek de söz konusu olmaktadır. Bilimsel yayın sayısı açısından ülke payının 1986'da % 0,85 iken, 1993'te % 2,1'e yükseldiği, ülke sıralamasındaki yerin de 1984'de 46 ncılık iken, 1993'de 37 nciliğe yükseldiği, bunun bir başarı göstergesi olduğu dile getirilmektedir(5). Bu yıllar arasında (86-93) yayınlardaki artış hızının % 187 gibi bir oranı yakaladığı

ve bu ivmelenmenin Türkiye'nin Tayvan ve Güney Kore'den sonra 3. ülke sırasına getirdiği belirtilmektedir. Söz konusu gelişme tıp alanında %386 gibi son derece hızlı olarak gerçekleşmiştir. Tıp yayınlarında 4 köklü fakültenin payı toplamın yarısının altına inmiş, üniversite dışı kurumların payı ise % 3'den % 13'e yükselerek belirgin bir artış sergilemiştir. Genel olarak ülkemizde üniversitelerdeki bilim ortamının, olması gerekenden çok uzakta bulunmasına karşılık, olumlu bir gelişmenin sağlandığı da açıktır. Bu durumun başlıca gerekçeleri olarak söz konusu dönemdeki "dışa açılma" ve "genel bireysel dinamizm" sayılmaktadır(5).

TARTIŞMA VE SONUÇLAR

Bu makale ile amaçlanan bir yandan AÜTF Mecmuasının başlangıcından beri sürdürülen niceliksel içerik analizini tamamlarken, öte yandan da onu figür olarak alıp, incelenen zaman dilimindeki öteki kurumsal ve yasal değişikliklerle birlikte değerlendirmek ve böylece genel tıp yayıncılığımız hakkında sonuçlara ulaşabilmektir. Elbette bu konunun ele alınanlardan başka sosyal, ekonomik, kültürel belirleyicileri de bulunmaktadır. Ancak tüm bu değişikliklerin ayrıca ele alınmaları hem makalenin hacmini arttıracak, hem de yazarların donanımını zorlayacaktır. Bu nedenle doğrudan etkisini kimse'nin yadsıyamayacağı yasal değişikliklerin merkeze konsantrasyonunu bir zorunluluktur. Ayrıca bu makede kapsamı sınırlamak amacıyla, çok önemli olduğunu düşündüğümüz "bilimsel yayıncılık etiği" açısından da değerlendirme yapılmamıştır.

1- Fakültenin kuruluşunu izleyen yıl çıkarılmaya başlanan AÜTF Mecmuası yayın periyoduna hemen sadık kalarak sürekliliğini koruyabilmiş, genel bir tıp dergisidir. Aşırı uzmanlaşma eğilimi yukarıda da dile getirildiği gibi, genel tıp dergilerini besleyen havuzun daralmasına yol açmıştır. Bu durum dergideki makalelerin yayın alanlarına göre dağılımını gösteren tablo-3'de göz hastalıkları ve dermatoloji gibi disiplinlerde oldukça belirgindir.

2- Ele alınan bu dönemde dergide toplam 805 makale basılmıştır. Derleme ve vaka sunularının toplam oranı % 38 olarak saptanmıştır. 1947-60 yılları arasında % 72,8, 1961-81 yılları arasında % 50 olarak saptanan bu oranın %38'e inmiş olması olumlu bir gelişme olarak nitelendirilebilir. Başka bir deyişle bu makalede incelenen dönemde, araştırma ağırlıklı makalelere % 62 gibi bir oranda yer veriliyor olması dergi açısından anlamlı bir gelişmedir.

3- 60'lı yılların ortalarından itibaren tıp alanı üst uzmanlık dallarına ayrılmaya başlamıştır. Bu durum 1982-94 yılları arasında da devam etmiştir. Özellikle

le dahili tıp bilimleri ve cerrahi tıp bilimleri alanlarında yeni üst uzmanlık dallarının ayrı birer bilim dalı olarak temsil edilmeleri kaçınılmaz olmuştur. Bu açıdan tablo-3'ü oluştururken söz konusu "arborizasyona" olabildiğince yer verilmeğe çalışılmıştır. Ancak yayını olmayan alanlar gösterimde ekonomi sağlamak kaygısıyla tablo dışı bırakılmıştır.

4- A.Ü.T.F. Mecmuası özelinde tıbbi yayıncılık anlayışının ele alındığı bu çalışmada dikkati çeken bir başka özellik, disiplinler arası çalışmaların çarpıcı bir biçimde artmış olmasıdır. Bu artış daha önceki iki döneme kıyasla son derece belirgindir. Çünkü 1947-60 yılları arasında disiplinler arası çalışmaların toplam çalışmalara oranı % 2,12 iken, 1961-81 yılları arasında % 9,87'ye çıkmış ve incelenen bu son dönemde de % 24,59 olarak saptanmıştır.

Bu durumu yaratan etkenler arasında şunlar sıralanabilir:

- Aşırı uzmanlaşmanın alt dallar arasında yarıdışlaşmayı zorunlu kılması,
- Önceden dahili tıp bilimleri kümesine giren birçok çalışmanın, bu alandaki dallanmalar nedeniyle disiplinler arası çalışmalar içinde yer alması,
- Akademik yükseltmelerdeki yayın baskısının, araştırmacıları olabildiğince çok sayıda yayın çıkarmaya zorlaması ve bunun sonucu yazar sayılarının da artmış olması.

Derginin incelendiği daha önceki çalışmalarda yazar sayısı ile ilgili ayrı bir tablo yapmaya gerek görülmezken, incelenen son dönemdeki yazar sayılarındaki artış bu çalışmada konuyla ilgili ayrı bir tablo oluşturulmasını gerektirmiştir (tablo 4).

5- 60'lı yıllardan itibaren genel olarak tıp yayıncılığında belirli ilkelerin benimsenmiş olduğuna daha önce de değinilmişti. Bu son dönemde de aynı yaklaşımın uzantısı olarak Türkçe, İngilizce anahtar sözcüklerin; makalelerin geliş ve kabul edilmiş tarihlerinin yazıldığını ve ISSN numarasının saptandığını belirtmek yerinde olacaktır.

6- Niceliksel çalışmaya dayanan bu makalede,

KAYNAKLAR

1. Kazancıgil A, Solok V; Türk tıp dergileri ve süreli yayınları üzerine analitik bir inceleme (1849-1981), Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi, 1981; 12: 373-382.
2. Arda B, Cangır A.K.; 1961-1981 yılları arasında ülkemizin üniversiter ortamı ve bu dönem A.Ü.T.F. Mecmuası, A.Ü.T.F. Mecmuası 1995, 48: 55-64.
3. Arda B, Yılmaz O; Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi mecmuası (1947-60), A.Ü.T.F. Mecmuası 1993; 46: 1-14.
4. Yurtsever E, Karaaslan H.; Üniversitelerin bilim haritaları, Cumhuriyet Bilim ve Teknik, 1993; sayı 349.
5. Onat A; Türkiye'de doğa bilimleri gelişmeler ve süreklilikler, TÜBA Bilimsel Toplantılar Serisi: 1, Dünya'da ve Türkiye'de Bilim, Etik ve Üniversite, Tübitak Matbaası,

Tablo 4: A.Ü.T.F. Mecmuası'nda 1982-94 yılları arasında yer alan yazıların yazar sayılarına göre dağılımı

	Bir AD/BD Çalışması			Disiplinler Arası Çalışma		
	Yazar Sayısı			Yazar Sayısı		
	1	2-3	4-↑	2-3	4-↑	TOPLAM
1982	43	14	11	7	7	82
1983	10	24	11	3	9	57
1984	3	12	9	2	6	32
1985		19	6	2	6	33
1986	8	21		6	3	38
1987	4	18	11	4	4	41
1988	39	19	7	1	8	74
1989	14	18	17	4	16	69
1990	22	32	32	6	25	117
1991	10	19	14	2	23	68
1992	13	11	18	8	15	65
1993	10	17	18	7	11	63
1994	18	14	21	2	11	66
Toplam	194	238	175	54	144	805

A.Ü.T.F. Mecmuasındaki yayınların klinik araştırma, laboratuvar araştırması, epidemiyolojik araştırma, derleme ve vaka sunuşu olarak sınıflandırıldığı daha önce de belirtilmiştir. Bunlar arasında klinik araştırma içinde yer alan birçok makalenin retrospektif çalışma niteliği taşıdığı bir kez daha vurgulanması yerinde olacaktır. Bu bağlamda genel olarak makalelerin niteliksel değerlendirilmesinin de gerektiği açıktır.

7- 80'li yılların başlarından beri bilimsel yayıncılık alanında ülkemizde önemli bir hareketlenmenin olduğu fakat bu hareketliliğin sayısal düzeyde kaldığı, niteliksel olarak aynı artışın sağlanamadığı vurgulanmaktadır. Türkiye kaynaklı toplam uluslararası makale sayısının arzu edilen düzeye ulaşabilmesinin yollarından birisi de ulusal düzeydeki yayıncılığın daha nitelikli bir duruma gelebilmesi için çaba harcanmasıdır. Bu anlamda TÜBİTAK'ın, TÜBA'nın, TTB'nin çalışmalarına son derece olumlu görülmektedir.

Ankara 1994; s. 37-48.

6. Hatipoğlu T.M.; Türkiye'de üniversite yasalarında tanım, amaç ve ilkeler, Bilim, Bilim Politikası ve Üniversiteler Kongresi sunuş metni, 20-21 Nisan 1995, İstanbul.
7. İnan N; TÜBA Bilimsel Toplantılar Serisi: 3, Üniversite Yasası, Tübitak Matbaası, Ankara 1995; s. 21-24.
8. Gürüz K, Suhubi E, Şengör A.M.C., Türker K., Yurtsever E.; Türkiye'de ve Dünya'da Yüksek Öğretim Bilim ve Teknoloji, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği yayını no: TÜSİAD-T/94, 6-167, Haziran 1994.
9. Yurtsever E.; Üniversitelerimiz ve bilimsel makale sayıları, Cumhuriyet Bilim ve Teknik, 1993; sayı 352.